

ТЕОЛОШКИ ОСВРТ НА ТЕМУ ЉУБАВИ У РОМАНУ *ТКАЧИ СРЕБРА* ЛЕЛЕ МАРКОВИЋ

ШТА О ЉУБАВИ КАЖУ СВЕТО ПИСМО И СВЕТИ ОЦИ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ?

Радмила Грујић

Архиепископија београдско-
карловачка, Београд
(rada.evdokia@hotmail.com)

*С врх свећа што се чува чувај срце
своје, јер из њега излази животи...
Тојнионица је за сребро и њећ за
злато, а срца искушава Господ...
Ко се узда у срце своје, безуман је
(Прич. 4, 23; 17, 3; 28, 26)*

Нови роман *Ткачи сребра* књижевнице и сталне сараднице Православне мисионара, Леле Марковић, доживео је бројне промоције. Њено књижевно стваралаштво је богато и разноврсно. Али, посебно место у њему има њен родни град Призрен и према њему је стално присутан њен осећај благодарности,

носталгичне љубави и заветованости. Драгоцен је као источник података како из српске националне историје, тако и из историје СПЦ: Призрен – од царске баште цара Душана до турске касабе, исламизација, отимање Српкиња, политичке прилике, дух народа, моралне вредности, народни и верски обичаји, језичке особености, колевка песника, богатство Косова и Метохије: виногорја, занати, трговина, задужбинарство, певачка друштва и црквени хорови, развој школства, Призренска богословија – етнолошки колорит царског града посматран кроз духовну призму. О свему томе веома истанчан приказ дају нам рецензије проф. др Голуба М. Јашовића и проф. Славице Јовановић.

Овај роман је поетски филигран, бљесак драгуља из отшкринутог старог и заборављеног ковчежића, ризница која чува од заборава кроз један, 19. век, све прохујале векове, којима враћа стари сјај, у којима је запретана лепота многим огњевима подвргнута, прочишћена, избрушена и углачана, баш као дела кујунцијских руку. Непроцењив је допринос лепој књижевности. Проткан је песничким духом српског народа, свадбарским песмама (126), умешношћу кујунција које вајају лепоту (потомци Душанових златара, При-

зренци, били су боље кујунције од Турака, врсне занатлије и песници) (117–119); филигранским мустрама у рукама жена и девојака (112–113). Арсин је дрењак, којег је направио за туђе снове, уткавши у њега и своје снове (112), да би га препустио ћудљивим ветровима, не плови по мору него по топлим емоцијама срца које су уткане у њега, и по таласима пламеног љубавног изгарања које искри из сјајне глазуре његове. Сам брод је песма у коју се могу дограђивати и дописивати осећања сваког пажљивог читаоца. Роман је дуг према чежњи срца Призренке, према Призрену, царској башти, чежњи да се та лепота настави у Новом Призрену као Новом Јерусалиму. Тај драгуљ који Лела носи у свом срцу, она „по срцу“ и бруси и усавршава. Изаткан од стихова, натпевавања, уздаха, филигран чежњиве и носталгичне душе, која воли светињу родног прага и светиње предака – корене своје. Тако је и сама направила нову уметничку драгоценост, у коју је уткала старе златне и сребрне нити и дала им нови сјај. Књига која ће срце сваког Србина дирнути, дотаћи лепотом „коју имадосмо и изгубисмо“, како каже Лела. А ако је већ „по срцу“, онда је јасно да је срце (љубав) у средишту њене пажње и сагледавања.

Окосницу романа држе две призренске љубавне приче из

19. века: љубав младог шегрта Стојана, испуњена и срећна, и љубав његовог газде, кујунције Арсе, који је пропуштао многе прилике за женидбу чекајући на ону праву, која му је „по мери“, а кад ју је дочекао, испустио ју је бесповратно.

Зашто и чијом кривицом?

Заволеше се млади кујунција Арса и Магдалена – Магда, сиротица, коју су усвојили добростојећи бездетници, отхранили и одшколовали у престижној школи у Београду. По завршетку школе јавља се просац, београдски трговац Петар Лазаревић, и са благословом родитеља она се вери са њим. Али, смрт поочима одлаже њихово венчање. Она се враћа у Призрен да буде крај мајке током годину дана жалости. Неочекивано, од напасника Турчина спасава је Арса и догађа им се права љубав, целомудрена, која је у њихова срца унела велику промену. Љубав се десила већ на први поглед, појачала током лирских разговора у Арсиној кући и њеним посетама кујунциници, а утврдила када је Арса спашава од Турчина. А споља? Нажалост, њихов „спољашњи човек“ остао је сакривен од очију чаршије. Зашто су ту љубав крили?

Како би хришћанин, образован „по образу Христовом“ и просветљен науком Христовом, данас, у условима широке слободе, реаговао на овакав сврше-

так љубавне драме? Жртвовати највећи Божији дар – љубав, што је равно жртвовању сопственог живота?!

Лела нам је приказала два животна примера, које треба дубље размотрити не само на нивоу емоција, као стварности грешних људи, него и на нивоу љубави као категорије вечности, јер се једино љубав преноси у вечност, као испуњење вере и наде, као највећа вредност која је све у свему и за сва времена. Љубав је смисао живота и постојања. Као теологу, одмах ми се наметнуло питање: какав је одговор Цркве, Светог Писма и светоотачког предања? Стари Завет, посебно Псалми, уче нас: Чувај срце своје, не излажи га демонским насртајима, и чувај ум свој. А ако и чувамо ум, срце заиста сви најмање чувамо. Господ је рекао: *Царство Божије је унутра, у вама* (Лк. 17, 21), односно у срцу. *Где је благо ваше тамо ће бити и срце ваше* (Лк. 12, 34).

Љубав је духовни дар човековој души, који прожима и душу и тело, целог човека, а ако се сведе само на тело, она тада скрнави душу и отвара јој ране. Како да будемо јунаци и у овом времену и у оном, безвременом? Бог је љубав и тражи од нас љубав искрену и чисту. А она је најкрхкија и најнеотпорнија. Зашто? Зато што јој ослонац не тражимо у Богу, Стубу Љубави вечне, него у фантазма-

горичном романтизму и у спољашњим формама. Показујемо претерану обзирност према људима, а не према Богу и Његовој вољи. Колико су људи тада, у таквим ситуацијама, призивали Бога у помоћ? То питање је и данас најактуелније.

Арсина несрећна љубав отвара питање љубави, као највеће онтолошке вредности. Љубав је суштинска вредност јер има везе са постојањем, и то вечним. Љубав држи и подупире Небеса, али и сву земљу. Душа одлази Творцу ослобођена од свега земаљског и пред Њега износи само плодове љубави и ништа друго, јер у њима је све у свему, и у Царству Божијем и на земљи. Престаће вера, јер ћемо се уверити, и нада, јер ће бити испуњена, али љубав не престаје никад него се, као највеће благо, преноси и стапа са Вечношћу Творца, Који постоји као Љубав и као Извор сваке вечности (1. Кор. 13). То је љубав нелицемерна, не тајна и скривена него јавна, којом се дише и живи. Љубав отворена према сваком бићу, која се даје, дели, множи, јер се прелива *од своја сувишка* (Мт. 12, 34).

Колику вредност има та Арсина филигран љубав у очима Божијим? Да ли је она врлина или грех? Шта је, заправо, преплетено и уплетено у тај филигран?

О каквој љубави пишу сви љубавни романи? О љубави измаштаној, пропуштеној, изгу-

бљеној. Толико љубавних романа, а нико не зна шта је то љубав, али свако осећа да је она најважнија, да је све и сва. Само онај ко је нашао одговоре на ова питања и разумео их, тај је остварио љубав.¹

О истинској љубави пише само Свето Писмо, ако га условно сврстамо у књижевно дело, и Житија Светих. Јер љубав је, пре свега, светост и светлост живота. Бог је Љубав, једини Свет, и све је створио из своје свете љубави. Сви смо створења Божије љубави и зато нам она толико значи. Главни проблем је што се љубав не поштује као светиња. Јеванђеље Христово је наука о љубави, а Житија Светих нам кроз животни подвиг потврђују како је могуће остварити љубав. То је света страна љубави, све-

¹ Све што су о љубави писали књижевници и њихови критичари, све је то писано „по човеку“, по страсти и немоћи људској. То су људи који се ни сами нису ослободили од страсти и зато не могу да имају искуство духовног бестрашћа, а без тог искуства не могу да сагледају духовну и онтолошку димензију љубави, која је суштина Сâме Љубави – Бога Који је Љубав и Који постоји једино као Љубав. Књижевници пишу о романтичној љубави, која је заснована само на емоцијама које су лажно испровоциране страстима. Зато су њихови описи љубави препуни чари и чаролија, и они ту чаролију сматрају за духовну мистику, а оне су заправо само телесне варке и прелести, заблуда која кратко траје јер јој основа није стварна љубав него измаштана. И нигде се не помиње покајање него само драговољно препуштање варкама.

тоотачка, она главна, права, ка којој нисмо окренути ни управљени ни васпитани, ни образовани „по образу Христовом“ (Св. Николај Српски). Нико нас томе није учио. Истинитог Учитеља и Његову науку смо гордо потиснули, занемарили Га и изневерили. Који родитељ и која школа томе уче децу? Ко чита Свето Писмо? Ко учи децу да се моле Богу, разликују недељни и празнични дан од осталих дана? Ко иде редовно на Свету Литургију, слуша Јеванђеље и децу своју приводи Светом Путиру – Сâмоме Христу? Ко држи Христа за Спаситеља и Васпитача? Ко увек тражи Његову помоћ? Љубав је Божији дар над којим не стражимо, нити нас ико томе учи, а најмање родитељи. Томе нас учи једино Бог и Свети Оци Цркве, али наши родитељи не слушају Бога нити Свете Оце. Зато нам многи родитељски савети, а посебно они везани за љубав, нису на корист, а што је још горе, ни на спасење.

Како су само дивни примери васпитања деце скривени на страницама Старог Завета (праведни Јов, цар Давид, Соломон, праотац Јаков; Бог је „посреди“ бездетника – Авраама и Саре, Јоакима и Ане, Захарија и Јелисавете и зато их дарива благословеном децом, итд.)! Посебно су упечатљива и поучна ова два примера. Први је праведни Јов, који се много молио Богу за сво-

ју децу да је и од сна устајао и приносио жртве за њих, страхујући да се нису *ојрешили... и похулили на Бога у срцу свом* (Јов. 1, 5). Има ли данас таквих родитеља? Други је свештеник Илије, који бејаше судија Израилу четрдесет година, богоугодан, скроман и кротак отац двојице синова. Али, када му синови кренуше порочним путем, он их није довољно спречавао и зато је заједно са децом изгубио и сопствено спасење (2. Сам. 2, 22–36; 4, 18). Могли бисмо рећи да је данас много више оваквих родитеља. Или примери у Новом Завету – свете поуке из уста Сâмог Господа нашег Исуса Христа.

Све љубавне приче, које су „по човеку“ (по страсти), и по народном поимању морала, љубави и среће, показују да је ту увек постојао духовни расцеп – прво се гледало шта ће људи да кажу, а на задњем месту шта Бог каже.²

² Двадесети век је донео битне промене које су усмерене ка још дубљем расцепу, пре свега, на ширу слободу у поимању морала, љубави и среће, али је таква слобода опет била прилагођена људима, а не Божијим заповестима, и довела је до дубљег богоотпадништва. Свете тајне и црквене требе постале су непотребне или се само испуњавао њихов спољашњи формализам, а цркве нису више биле најсветија места на земљи него само народни културно-историјски споменици, који су и посећивани само у том смислу, а не у духовном, као духовна породилишта и болнице за исцељење болесних душа инфицираних многим гре-

Главни проблем тада, а нарочито данас, је у томе што црквено венчање, Света тајна брака, није сматрано светињом него декором свадбе, а веридби (зарукама) по народним обичајима придавана је већа важност. Црквено венчање је сматрано спољашњом формом, а не суштином којом се потврђује и запечаћује обострана љубав. Нису знали да је веридба (прстеновање) саставни део венчања, њен уводни део, и да је пре венчања Црква установила тзв. предбрач-

ховима. У односу на 19. век, 20. век је унапредовао у ширењу профаности: увео је слободу избора љубавног партнера, које су до тада бирали родитељи, али и слободу развода, насупротив 19. веку који је чувао интегритет породице и пожртвованост родитеља ради заштите деце. На првом месту деца, а не осећања супружника. Тако је 20. век довео до још већег и ширег духовног расцепа, нарочито у језгру духовности – породичном гнезду, и још веће потребе за лечењем душе. А то је резултирало тиме да Бог, као Лекар душа, буде скоро потпуно замењен новим, модерним лекарима душе – психијатрима, чији су лекови усмеравали болесне људе ка још свеобухватнијем богоотпадништву: од потискивања Бога из човековог живота до Његовог потпуног искључења и атеизације, која и Свету тајну брака своди само на споразумно заједништво, ради индивидуалног и лично уређења среће супружника „по свом нахођењу“. Ради такве среће, дозвољено је одређивати „по свом нахођењу“, а не по Божијем Промислу, и бројност деце, која се може ограничавати легалним (законским) чедоморствима, а не хришћанским уздржањем. Тако један вид богоотпадништва укључује и здружује и све остале видове богоотпада.

ни испит, припрему за венчање, заправо, само најаву венчања. То је разговор свештеника са будућим младенцима, а пред два сведока, будућим кумовима на венчању.³ Пре тога, венчање је већ заказано у најкраћем року. Али, у случају да се догоди смрт у једној од породица младенаца, тада се венчање одлаже, чак годину дана, као што је био случај код Магде. За тих годину дана много тога може да се промени у њиховом животу и да доведе до измене воље младенаца. Тако се и догодило са Магдом. Нашла је праву љубав. Сада то ново чињенично стање има већу важност од оног претходног обећања, датог на предбрачном испиту (или зарукама по народном обичају). Ако би

се, по сваку цену, очувало оно пређашње стање, то би значило директно обесвећење Свете тајне брака и превару пред Богом и народом. Јер права веридба (прстеновање) се врши у склопу са венчањем. На предбрачном испиту Магда није била сасвим искрена, јер није била слободна од присиле и страха због свог осећања дуга према добрим људима који су је усвојили, отхранили и одшколовали. Удајом без љубави се обесмишљава Света тајна брака, јер је то заправо заклетва пред Богом, који је рекао: „Не куни се лажно!“ Било је и таквих случајева да уместо да се благовремено раскине веридба, на самом венчању један од младенаца каже „не“. То је саблазан за људе, али пред Богом и то је боље него лагање целог живота. На венчању свештеник пита младенце појединачно да ли су се речима обећали неком другом, али их не пита да ли су своје срце тајно предали неком другом. Вероватно зато што се то подразумева. Је ли довољно предати се мужу само телом, а срцем мужа варати? А на венчању се заклету на вечну љубав. Видимо да ни Арса ни Магда не траже помоћ свештеника и не исповедају му своју тајну љубав. Да су то учинили, можда би све другачије било јер заручена још не значи ништа али венчана значи све. Ниједно од њих двоје није васпитано у страху Божи-

³ У богослужбеној књизи *Требник* овако пише: „Поредак пре Свете тајне брака – Предбрачни испит: ‘Предбрачни испит врши свештеник са епитрахиљом и крстом у руци, поставивши младенце једно поред другог, заручника с десне, а заручницу с леве стране, окренуте ка истоку, иконостасу, односно домаћој икони ако се испит врши у дому. Свештеник почиње са: Благословен Бог наш; Трисвето, Оче наш. Затим: Тропар (храма или домаће славе). Држи кратку поуку, а затим поставља питање заручнику и заручници: да ли имају добру вољу да ступе у брак, и да ли су слободни од сваке присиле, страха, обмане, и да ли се нису другом обећали. Добивши од њих одговор и посаветовавши их на верност и чистоту живота, говори кратку сугубу јектенију у којој се моли за младенце. По возгласу, благосиља младенце часним крстом, који они целивају. Затим чини отпуст.’“

јем него само у страху од људског осуђивања. Али, обоје јасно осећају да је истина Божија записана у срцима њиховим. Па, зашто се не држе те истине – да је њихова љубав суштина живота и сâм живот?

Какве су канонске последице по младенце који су прекршили предбрачни испит? Никакве. Отказује се венчање и њихова прича је завршена. Какве је стварне сметње имала њихова љубав? Никакве. Веридба која је обављена у Београду највероватније је веридба по народним обичајима, и она нема значаја за црквено венчање, а ако је био предбрачни испит у цркви, по канонима Цркве он има рок трајања 6 месеци. (На три недељне Литургије свештеници су оглашавали будуће венчање које је требало да се обави ускоро.) Ако у том периоду није обављено црквено венчање, након тога се предбрачни испит аутоматски поништава, и обнавља се ако се венчање поново закаже. Дакле, никакве сметње нису постојале за раскидање било народно-обичајне веридбе било предбрачног испита, јер је Магда била у жалости због смрти поочима целу годину дана. Зашто је онда њихова љубав завршена трагично? Зато што су били морални? Па, зар је истинска љубав неморална и испод морала? Овде је очигледно њихово незнање и давање приоритета обзирности према људи-

ма, а не обзирности према Богу који их је љубављу трајно спојио.

Имамо страх од људске критике, а немамо страх од непоштовања Божијих заповести! Нити нам пада на памет да Бога призовемо у помоћ и *да у свему Он буде њрви* (Кол. 1, 18). Зато патимо због скривене љубави цео свој живот. И, што је најгоре, сматрамо да чинимо добро дело, и пред Богом и пред људима, да живимо врлинским животом скривајући свој грех и своју слабост, да смо мученици ради добра, а заправо смо мученици ради свога греха.

Рекло би се да се Арса (на грчком: Арсеније – Мушко) није изборио за своју љубав, те да ће до краја живота удовољавати схватањима средине. У супротном, његова би љубав прошла кроз огањ очишћења, као злато и сребро, и постала би филигран. Права љубав је пре свега духовна, па тек онда душевна и телесна. Зато њу душа чува сав живот као печат љубави. Није то романтична жал него стварни морални проблем, али не по људском моралу него по Божијем, где је „унутрашњи човек“ важнији од спољашњег, и Божије норме важније од људских. А тајну љубав, коју нисмо својом кривицом остварили, и кад исповедимо, тешко је рећи да смо се због ње покајали и да је желимо избацити из себе (стр. 148–149; 156 – Магдин сан о Арси,

њена жеља да га мајка прихвати; 170 – Арсина спремност да поприча са Магдином мајком).

Прочитавши овај роман, свима су нам Арса и Магда прирасли за срце и дубоко нас је ганула њихова несрећна љубав. Да, заиста несрећна, а могла је бити срећна, као Стојанова. Стојан се показао као јунак, борац. А они су сâми одговорни за своју несрећу, мање пред људима, али више пред Богом.

Неостварена љубав. Вечити бол. Уместо остварене љубави, оста само песма коју је Арса започео а Магда завршила, која кад год се поје натерује сузе и измамљује уздахе. Кад и где ће се она остварити? У вечности? Како може у вечности да се оствари кад, по Христовим речима, она значи прељубу? Грех, због којег ће се сигурно обоје кајати, али и до краја свог живота и даље грешити срцем, Магда према мужу, а Арса, ако се ожени неком другом, према жени. То је онтолошки грех, грех према најбитнијем у животу – према љубави, која је све у свему. А црквени брак је Света тајна у којој се дају искрена, а не лажна обећања верности, и то за цео живот. Зар је то верност – бити веран само телом, а неверан срцем?!

Речи и стихови, које су упутили једно другом, нису празне речи него речи заветне љубави, речи небо-земне, које су већ записане у вечности. Оне већ зна-

че обручење и веридбу (*Нека ми буде!* – Лк. 1, 38) која никад неће бити раскинута, оне су мудрост препознате истинске љубави. Јер, речи су већ дела, јер и Господ је Реч-Логос и Својом Речју је све створио. Тако и твар, створење Божије, које се Творчевом Речју ологосило, оречило, ако поштује своју реч – она му је на спасење, а ако празнослови – она му је на погибел. А посебно, речи изговорене на венчању нису празне речи, а ако су лажне, оне су осуђујуће и самоосуђујуће, и оне су, такође, као такве записане у вечности. Како ће се Арса и Магда спасити, како ће се њихове душе оправдати пред Богом? Једино покајањем. Магда – за лажне речи и заклетве које је дала на венчању. Али, како се може кајати за истинску љубав коју никад неће престати да осећа према Арси? А Арса? Такође покајањем због свог куквичлука. Све наше несрећне судбине су наше несрећно незаједничарење са нашом истинском Срећом – са Богом, нашим Творцем. Јер, код Бога судбине нема, него је увек самилост и дарезљивост, а ми се сâми окивамо у судбине, стварамо сопствену коб.

Љубав је оно за чим нам срце жуди. Љубав је храброст и слобода – прићи и запросити, али прво од Бога запросити оног за којим нам срце жуди, оног кога ћемо сав живот носити у

срцу, разумети, помагати, и заједнички се усавршавати. Љубав је збиља, озбиљност, обавеза, а романтика је пошалица, необавеза, авантура, пустоловина. А за оне који воле романтику – нека знају да је она демонска маштарија и превара демона који изазивају самопревару, самоопсесу, варку, али веома слатку. Они који се романтично воле, они се заправо не воле него су у заносу маштарија све до тренутка док она не пукне као мехур од сапунице, и не распрши се под ударом ветрова животне стварности. Зато су све романтичне љубави несрећне, без изузетка. Знајући за ту демонску сплетку, Црква својим молитвама упозорава. Молитва пред Свето Причешће Св. Василија Великог, поред осталог, каже: „И нека ми ова светиња буде ... на прогнање сваког сањарења, и рђавог поступања, и ђаволског делања које се помоћу мисли испољава у удима мојим...“

Колико смо ми дâли завета Богу, а ништа од тога нисмо испунили?! Колико је грех празнословља присутан у народу, без имало страха од Бога Речи Који ће нам судити?!

Не куни се лажно, не дај лажна обећања – каже Господ. Шта то значи? Не живи у лажи, али и не наводи другог да живи у лажи јер ће та лаж бити извор не само обостране, него и вишеструке несреће.

Зашто сви срцем грешимо? Зашто смо несрећни? Јер се играмо са својим срцем и изневеравамо га, а оно је озбиљно. Зато што не тражимо помоћ Божију и да нас Он умудри, него дајемо право ђаволу да нас он својим саветом упропасти. Невера према Богу ствара неверу и према људима и, наравно, несрећу. А Христос нам је рекао: *Без мене не можете чинити ништа* (Јн. 15, 5). Зашто све чинимо без Њега? Зашто свемоћног Бога заборављамо и одбацујемо? Бог се вером нашом усељава у срца наша и чисти их (Еф. 3, 17; Дап. 15, 8–9) и спречава да нам срца лутају, ставља Своје законе у срца наша и уписује их у мисли наше (Јев. 3, 10; 10, 16).

„Да живимо истинито“ – то нам поручују Свети Оци Оптински, јер је љубав испуњење заповести Божијих. Тако да учимо своју децу и тако да их васпитавамо. Волите се људи, обострано али целомудрено, чисто и онда кад је телесно, а таква је љубав у благословеном браку, не у блуду и похоти. Да не сматрамо сопствени избор судбином која нам је унапред зацртана, јер судбина није Богом одређена него је у нашим рукама и у нашим одлукама.

Сва људска књижевност пуна је оваквих примера неостварене љубави управо због занемаривања Божије воље и управљена је ка људској вољи. То је расипање енергије љубави

уместо њеног коришћења за доношење плодова љубави.

Ово је осврт на љубав по правилима Цркве посматран из наше перспективе и са аспекта слободе у којој ми пребивамо у 21. веку. Да нисмо преоштри и неправедни?

Црква је жив организам, сâм верни народ. И у наше време она брине о народу у складу са условима у којима он живи и ради, нарочито у складу са слободом коју нам Господ подари, и слободним избором за који смо се сâми изборили. Свако време има своје бреме и Црква га заједно носи са народом, као брод спасења, као Нојева барка. У сваком времену она дели судбину народа и делује у складу са својим временом, условима живота, у слободи или ропству, поучава и мисионари онолико колико то могућности допуштају, неретко и изнад својих моћи. Али, њено јеванђелско учење је непроменљиво и у променљивим условима, не мења се суштина него само форма.

Ко би од нас данас пристао да му родитељи бирају брачног друга? И Црква је сагласна да то треба да буде слободан избор, али уз родитељски благослов. Данас свакодневно виђамо изабраника свог срца, штавише, упуштамо се и у телесне односе пре брака, и Црква нас ипак венчава. Значи ли то да је Црква променила јеванђелско учење

о љубави? Да ли је променила моралне назоре? Никако. Променили су се услови живота у слободи коју, нажалост, не користимо јеванђелски него кроз грех. Црква младенце благосиља и овенчава браком као грешне људе који су пре брака грешили „по телу“, али им напомиње да у браку немају право да греше. Ту су очите јеванђељске речи Господа Исуса Христа који исцељујући болесног (грешног) и каже му: *Иди и више не греши* (Мт. 9, 2; Мк. 2, 5; Лк. 5, 20). Тако и Црква Светом тајном брака опрашта њихове пређашње грехе.

Али, да ли случај Арсе и Магде потпада под те данашње аршине? Зашто би њихова љубав била грех? Она је прожела њихове душе, прожела је и тела, али је ипак била девствена и целомудрена и, надасве, истинита. Зар треба због ње да се кају? Зато нас копка: зашто Арса и Магда нису очували своју чисту и нестраствену љубав и овенчали је браком? Постоји и другачији одговор, који је и примеренији.

Пре сто година родитељи су бирали брачне другове својој деци и уговарали бракове. Често на невиђено. А деца су била принуђена да прихвате родитељски избор. Принуђена, то значи – неслободна. Такве примере имамо и у светој књизи Библији. Зар Црква сме да пређе преко тога? Али, већ смо рекли да је Црква сâм народ. Зато је

дужност Цркве да потврди оно што је већ потврђено захтевом младенаца за склапање брака, а то је њихова љубав. Тиме су они изразили своју слободну вољу да се обавежу једно другом на верност и одлуку да своју љубав учине одговорном. За то им Црква даје благослов. Јер, ми смо деца љубави Божије и родитељске која, ако се стално сеје, увек ће и да се жање. Љубав је била и остала најдрагоценији Божији дар, а заснивање породице је Божија заповест изражена речима: *Рађајте се и множите се* (Пост 1,28). За испуњење ове заповести важна је и форма, а то је брак, који је очуван као светиња, од постања света до данас.

Овде морамо узети у обзир време када се догађа ова љубавна драма. То је сасвим друго време, обременењено петовековним турским ропством. Црква је и тада делила судбину свог народа. Из оправданих разлога није могла народу дати потпуно верско образовање и зато није могла то ни тражити од њега. А то значи да мора снисходити народу, народним обичајима и схватању морала и љубави. То се у теологији назива икономија (снисхођење, благод). Држање строгих правила од стране Цркве назива се акривија (строгост, крутост). Строгост се не примењује на онима који су на „млечној храни“ (1. Кор. 3, 1–3; Јев. 5, 12–14). У то време акривија би била об-

лик агресије према напаћеном народу, што би могло имати далекосежне негативне последице и по Цркву и по народ. Црква би постала непријатељ свог народа и он би се отуђио од ње. Народ не би имао у кога да се узда, а знамо да је Црква увек била његова највећа узданица. По њеном благослову дизани су и устанци против угњетача, а њени архијереји су били предводници и народне вође.

У том дуговековном ропству народ се једино тако и одржао и очувао фундаменталне вредности: традиционалну породицу, поштовање родитеља и девственост омладине. То су такође биле и вредности црквеног предања. Бракови су се уговарали, а Црква их је одобравала. Ко је у то време од свештеника учио младенце да не треба да се венчају ако се стварно не воле? О томе нам сведочи и Стари и Нови Завет. То није било само код православних Срба, него и код других народа, штавише, иноверника. Родитељи су бирали кућу у коју ће удати кћер или из које ће испросити снају за сина. Неморално је било играти се осећањима, а камоли излагати се телесним похотама. Склапање брака је био јавни догађај, о коме су сви мештани били обавештени и учествовали на неки начин. Дакле, ако се да реч, она мора и да се одржи, по било коју цену јер се она сматра оличењем

образа, а образ се сматра светињом. Реч је везана уз морал, а не уз осећања. Магдин покојни почим је дао реч и обећао Магду просцу из Београда, трговцу Лазаревићу, и та се реч није смела погазити, поготово је удова Магдина помајка не би смела нипошто прекршити. Ту је она заиста била доследна и непоколебива:

„Образ, Магдо ћерко! Образ... Поарно је да ти искочи једно око зе лоша реч. Ете, цеја Призрен збори: Кица Костина побегнала за Марка Новаковог. Деца не мислив с памет него с срце. Зашто речи да одив по њи? Мајку своју Кица да је слушала, за кога јој је рекнато да се удадне, у мир и слогу би живела. Ете сг, ни нафору у цркву не могу да добијев, нико не ги вика добро јутро, ни добро вече. А мајку гу и оца, срам да изеде. Нико не исправи оно што ти деца направе...“

Образ, а не срце! – узвикује Магдина помајка. А како то? Зар образ и срце не треба да буду једнако чисти? Треба. Али, кад се образ укаља, укаља се и срце. Заправо, прво се укаља срце па онда образ. Срце детета, које не поштује родитељску љубав и бригу, нечисто је због непослушности. Ту нема родитељског благослова, а ни Божијег. Нема образа без срца, али има срца без образа, јер образ подразумева трезвеносердије – везу ума и срца. То је оно што Магдина по-

мајка зове „памет“. И у праву је. Не може срце без ума. Без тога, настаје раскол и у уму и у срцу. Ако у уму нису урезане Божије заповести, тада и срце постаје безумно, лудо, острашћено, без контроле, неодговорно, а љубав је одговорна, света. *Будише свети* (1. Пт. 1, 14–16), јер нас Бог Отац изабра, пре постања света, да будемо у Христу *свети и нећорочни пред Њим, у љубави* (Еф. 1, 3–6). И то је Божија заповест. Непослушност према родитељима је атак на њихову љубав, а истовремено и на љубав Божију, изражену кроз Божије заповести. Јер шта су друго Божије заповести него неизмерна љубав Божија и брига о спасењу човека и света. Такав народни морал заиста је утврђен у Јеванђељу. И Црква је вековима уназад делила овакав став. Лишавала је нафоре оне који су стављали своја осећања испред родитељског благослова. Народ, који је усвојио такав морал, никоме није смео чинити уступке ни правити изузетке. Ако то узмемо у обзир, а то је битан аргумент, тада ћемо другим очима гледати на Арсу и Магду. Чак и да су тражили помоћ свештеника и исповедили му своју тајну љубав, велико је питање да ли би им свештеник благословио у оно време! Њихова љубав је била стварна и искрена, али забрањена. Они се нису кајали због ње, јер би то значило да је сматрају гре-

хом. Обоје су тога били свесни и обоје су се свесно жртвовали. Магда се жртвује због дуга усвојитељима за доброту, а Арса се жртвује због Магде, знајући да би она добила његову љубав али би изгубила мајку, и томе он није желео да је изложи. У основи је жртвовање љубави из љубави: свесно жртвовање своје животне љубави, а из љубави према ближњима, ради очувања мира и бестрашћа, јер другачије би ближње навели у грех осуђивања. У оном времену Арса се понео јуначки. Жртвовао је најдрагоценије – своју највећу љубав. Разлог, колико год недовољан за ово наше време, тада је био веома крупан и значајан: ставити другог испред себе. То је ограничавање сопствене слободе ради слободе другог. Слобода има своју цену. У неслободи и грех је неслободан, а у слободи и грех се ослобађа и умножава, слаби контрола над њим, грех се узаконује. Сведоци смо тога.

Њих двоје су били испред свог времена. Мотиви су им били племенити – доживети љубав подобну божанственом, нетварном и неопаливом огњу који гори а не пали, али очишћава њих саме, а не ватри која би их сагорела и онеспособила да и даље воле, сеју љубав, али је и жању. Она је заиста била љубав-филигран који је прошао кроз такав огањ и зато блиста чистим сјајем и лепотом. Али, њихова дужност

је налагала нешто друго – лишавање од те љубави. Магда је, штавише, отишла из Призрена, и све прекинула пре него што се заветовала свом супругу. Да ли она после вара срцем? Мислим да не, као ни Арса. Они су доживели љубав за кратко време, и потом затворили ту страницу. Врата на тој страници су странице песме, доказ да је макар један вредан трен био записан на папиру и у срцу и био љубав, она права, мада без будућности. Ту љубав, као велику жртву, они су свесно принели на жртвеник Сâмог Дародавца, Бога Љубави, и тиме се потпуно лишили ње. А то је исто као да су жртвовали и сâм живот свој. Превелика је то жртва. То нас подсећа на Христову жртву и речи: *Од ове љубави нико нема веће, да ко живої̄ свој њоложи за њријашеље своје* (Јн. 15, 13). Христос је Праведни Судија који нам суди у име Свете Тројице, на основу тога колико смо се Њему усличили, испрашта нам или нас осуђује, за сада кроз Свете тајне Цркве, а када поново дође, судиће нам лично. Блажене успомене Епископ Данило (Крстић), на основу Светог Писма и Светог Предања, то тумачи овако: Господ ће судити свету на три начина. Припадницима свих религија судиће се на основу савести срца (Рим. 2, 12–15), коју сви људи добијају рођењем. Припадницима јудаизма судиће Апостоли (Мт. 10, 40; 19,

28; Лк. 22, 28–30; Јев. 9, 18–22; 1. Кор. 4, 9; Отк. 21, 10–14; Рим. 2, 12–24), и то по Десет Божијих заповести, док ће се хришћанима судити на најсавршенији начин – по мери блаженства, тој рајској лествици узрастања ка Господу (Јн. 12, 48–50; Јев. 10, 30–31; Јд. 1, 15). Не могу они, који су на земљи били толико удаљени од лица Божијег, очекивати на Небу Његову непосредну близину и то још заувек.⁴

Стога верујемо да ће они, лишени слободе избора, бити оправдани пред Богом, а ми са неограниченом слободом сами ћемо се осудити. Они без слободе певају о њој, а ми слободни презиремо је. Они без слободе дају првенство слободи другог, а ми са слободом себе стављамо у први план. Јер слобода, која није усклађена са слободом љубави Божије (а ми смо иконе Божије), не бива нам на спасење него на погибел. Правило је: што шири слобода – то већа одговорност. А ми чинимо супротно – неодговорнији смо и себичнији. Понашамо се као они који злоупотребљавају слободу (1. Пт. 2, 16), умањују љубав, а повећавају телесне похоте, а тиме доприносе

уништењу брака и породице. *Све ми је дозвољено, али све не користим* (1. Кор. 6, 12; 10, 23).

Стојан и Стана су били сиромашни, а код таквих углавном нису уговарани бракови. Сиромаштво је било сметња, али је давало слободу самосталног избора. Родитељима је било битно да растерете своју вишедетну породицу и удоме женску децу што пре и што боље, колико је могуће. Али такви бракови су неретко били и „осуђени“ на пропаст због сиромаштва, болести, порока. Ово двоје сличних, Стојан и Стана, имали су среће да их нико не омета у љубави коју су могли да удвоје и оплоде топлотом својих срца и својим вредним рукама.

Да ли су Арса и Магда стварни или имагинарни ликови? То уопште није битно. Они су толико типични и препознатљиви и у нашем „слободарском“ времену, које више чак и не препознаје љубав.

Свако ко прочита овај роман, постаће искрени молитвеник пред Господом за Арсу и Магду. Прочитајте, драга браћо и сестре, овај изузетни роман, запалите молитвену свећу за њих у срцима вашим јер се сви ми и сами много препознајемо у њима, иако наш избор „по срцу“ данас није угрожен туђом вољом па ни родитељском.

Помолимо се Богу за све Арсе и Магдалене. □

⁴ Извор: *Православни мисионар*, свеска 357, септембар/октобар 2017, стр. 23, чланак хаџи Драгана Б. Поповића: „Вера Истине и светске религије“; препричано усмено предавање Владике Данила одржано у Мисионарском центру при Цркви Св. Александра Невског у Београду.